

Suomen heimot ja journalismi

Jaana Hujanen
JOURNALISMIN
MAAKUNNALLISUUS

Alueellisuuden rakentuminen maakuntalehtien teksteissä ja tekijöiden puheessa.

Jyväskylä Studies in Communication 11. Jyväskylä 2000. 281 s.

Joukkotiedotuksen kyvystä tuottaa merkityksiä, ei pelkästään välittää tietoa, on tiedetty mediatutkimuksessa jo hyvän aikaa. Esimerkiksi nationalismin ja kansallisten identiteettien nousu on liitetty modernin kirjapainokapitalismin syntyyn. Myös Jaana Hujanen väitöskirja tarkastelee diskursseja todellisuutta rakentamassa. Kohteenä on kuitenkin vähemmän tutkittu paikallinen tai alueellinen joukkotiedotus. Tekijä pyrkii osoittamaan, että median tuottamat merkitykset sitoutuvat paitsi yhteiskunnallisiin käytäntöihin myös sosiaalisen tilan (alueiden, maakuntien) muodostumiseen.

Tutkimuksen ote on tieteenalajat ylittävä. Työ ammentaa suomalaisten maakuntalehtien diskurskien tulkinta-avaimia mediatutkimuksen lisäksi yhteiskuntatieteellisestä, aluetieteellisestä ja kulttuurimaantieteellisestä keskustelusta. Veto on rohkea ja tehtävä haastava. On melkoinen työ perehtyä riittävän syvällisesti usean tieteenalan traditioista nouseviin keskustelujuonteisiin. Hujanen työtä voi kuitenkin pitää tässä suhteessa varsin onnistuneena. Vaikka työn kieliasu paikoin kangistuu kovin käsitteelliseksi, on keskustelu sisällöltään pätevää. Työ avaa hyvin maakuntalehtien roolia alueiden sosiaalisen rakentamisen, yhteisöllisyyden ja ihmisten maakunnallisen identiteetin välissä.

Tutkimuksen arvoa lisää mittava empiirinen aineisto ja sen monipuolinen ja oivaltava analyysi. Aineiston esittely on kattavaa ja sujuvaa. Lukijalle tarjoutuu jopa hauskoja hetkiä, vaikka paikoin vaaditaan huomattavaa kiinnostusta eri maakuntalehtien aluediskurskien nyansseihin.

Keskeisin tutkimuksen arvoa puntaroiava kysymys on, mitä aineistosta nousee esiin, mitä tutkimuksesta lopulta jää käteen. Työ vahvistaa, ettei "viatonta" uutista ole olemassa. Todellisuuden kuvaus on osa sosiaalista maailmaa pyrkimyksineen, intohimoineen, ristiriitoineen ja jännitteineen. Toisaalta työ kuvaa erinomaisesti, miten monikasvoinen käytäntö maakuntien uloskirjoittaminen on. Lukijat kutsutaan maakuntalehtien yleisöksi monin eri tavoin, joita Hujanen ansiokkaasti erittelee. Käy ilmi, ettei "viatonta" alueellisuuttakaan ole olemassa. Joukkotiedotuksen kontekstissa alueellisuus ei ole uutisoinnin neutraali lähtökohhta, vaan läpikotaisin poliittinen kysymys. Kiinnostavaa on, että maakuntalehtien, ja samalla maakuntien, "maakunnallisuus" näyttäytyy Hujanen tutkimuksen valossa ilmiönä, jolla on eri kasvot maan eri osissa.

JOUNI HÄKLI

Mitä meillä oli ennen Rastimoa?

Tarja Savolainen
JÄÄMERELTÄ CANNESIIN
Naiset elokuvaohjaajina Suomessa ennen vuotta 1962.

Viestinnän julkaisuja 7. Helsinki: Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos 2002. 200 s.

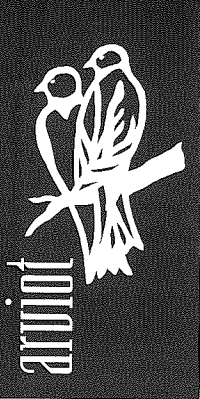
Oliko Suomessa naisia elokuvaohjaajina ennen rastimoita ja berg-holmeja? Mieleen ei tule yhtäkään. Pikatesti työhuoneessa osoittaa, että kollegat eivät ole sen viisaampia. Edes Tarja Savolaisen kirjan takakannen tekstissä mainitut nimet eivät – Ansa Iksosta lukuun ottamatta – saa hälytyskelloja soimaan päässämme. Savolainen on tiedotusopin väitöskirjassaan lähtenyt kartoittamaan ennen tutkimattomia polkuja eli etsimään suomalaisen elokuvahistorian tuntemattomia "esiäitejä". Projekti kuuluu siis historiallisen naistutkimuksen siihen suuntaukseen, jossa pyritään tekemään naisia näkyviksi.

Tutkimuksen lähtökohdana on, että patriarkaalisissa sukupuolijärjestelmissä elokuva on rakentunut miesten alueeksi, jolta naiset on pyritty pitämään poissa. Aina ei tässä kuitenkaan ole onnistuttu: kirjan toisessa luvussa Savolainen käy katsauksenomaisesti läpi naisten osuutta elokuvatuotannossa sekä ulkomailla että erityisesti Suomessa. Hän fokusoisi kuitenkin oman työnsä suomalaisiin naisohjaajiin ja tutkii, kuinka he ovat saavuttaneet elokuva-alan tavoittelun paikan miehille määritellyllä alueella. Minkälaisia taloudellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia resursseja heillä on ollut käytössään, jotta he ovat päässeet ylittämään sukupuolensa asettaman rajan?

Ajallisesti tutkimus keskittyy 1930-60 lukujen elokuviin. Näytelmäelokuvien osalta tämä aikakausi tunnetaan Suomessa studioelokuvan kautena. Lyhytelokuville ajanjakso oli merkittävä siksi, että tuolloin esittäjät saivat veroalennusta, jos ennen pitkää ulkomaista elokuvaa esitettiin kotimainen lyhytelokuva. Savolainen kutsuu tutkimaansa ajanjaksoa vanhan elokuvan ajaksi, joka eroaa uudesta elokuvasta ennen kaikkea tuotannonlisten, esteettisten ja sukupuoliin liittyvien tekijöiden osalta.

Tuloksena on kiinnostava suomalaista kulttuuri- ja elokuvahistoriaa luotaava kirja. Tutkimus rakentuu pääasiassa ohjaajaelämäntietojen muotoon. Savolainen selvittää kolmen pitkien näytelmäelokuvien ohjaajan, Glory Leppäsen, Ansa Iksosen ja Ritva Arvelon sekä kahden lyhytelokuvaohjaajan, Eva-Lisa Viljasen ja Brita Wreden, elämänvaiheet ja elokuvat. Kirjan käteen ottaessa ei välttämättä tule ensimmäiseksi mieleen väitöskirja siksi kevyen ja lukijaystävällisen näköisestä paketista on kysymys. Raskaampi ja ehkä myös tieteellisesti painavampi teos olisi syntynyt, jos Savolainen olisi laajentanut näkökulmaansa myös elokuvien analyysiin. Hän kyllä kertoo katsojensa elokuvat ja kuvailee niiden juonta, mutta pitkälti avoimeksi jää kysymys siitä, käyttivätkö naisohjaajat sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja suomalaisen elokuvan uudistamiseksi?

Ansa Iksosen kohdalla aineistoa on ilmeisesti ollut enemmän saa-

tavilla, sillä hänen kerrotaan uudistaneen kuvausryhmän työskentelytapoja. Ikonen halusi muun muassa suunnitella kuvaukset entistä perusteellisemmin etukäteen. Miespuolinen kuvaaja puolestaan tulkitsi tällaiset pyrkimykset ohjaajan epävarmuudeksi ja katsoi aiheelliseksi kannella asiasta toimitusjohtaja Särkälle. Ikonen halusi myös rationalisoida kuvausaikatauluja ja kehittää näyttelijöiden replikointia. Häntä saamme siis kiittää siitä, että suomalaiselle elokuvalle tyypillisestä junaavasta keskustelusta päästiin vähitellen reippaampaan replikointiin.

Tutkimuksen kokoava ajatus on, että menestys elokuva-alalla ei selity yksilöllisillä ominaisuuksilla vaan sen lisäksi tarvitaan muita resursseja. Naisten pääsy elokuva-alalle ei siis selitetä heidän poikkeuksellisuilla ominaisuuksillaan, vaan pikemminkin otollisilla olosuhteilla, hyödyllisillä tuttavuuksilla ja kielitaidolla. Ollaan siis kaukana elokuvahistorian tyypillisistä "elämää suuremmista" elämäkerroista. Kiinnostava yksityiskohta on muun muassa se, että yksi naisohjaajien työn edellytys on usein ollut kotiapulainen. Miesohjaajien elämäkerroissa tällaiset yksityiskohdat yleensä ovat merkittömiä, paitsi tietenkin silloin kun kotiapulaisesta tulee isännän rakastettu.

Jäämereltä Cannesiin on poikkeuksellinen tiedotusopin väitöskirja myös siksi, että se asettuu niin monien tieteenalojen risteyskohtaan. Savolaisen työssä yhdistyvät viestinnän tutkimuksen teoreettiset ja metodiset lähtökohdat elokuvan, historian ja naistutkimuksen lähestymistapoihin. Savolainen on tehnyt merkittävän työn ennen kaikkea kaivellessaan erilaisia lähteitä, joiden perusteella hän on ohjaajaelämäkerrat rakentanut. Vihiäitä niihin hän on saanut muun muassa kirjeenvaihdosta, aikalaislehdistöstä, haastatteluista ja muistelmista. Arkistoihin oppaminen on ehkä toisaalta vienyt energiaa aineiston syväisemmältä analyysiltä.

MARI MAASILTA

Suurista selityksistä pienempiin

Janne Seppänen
VALOKUVAA EI OLE

Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 15. Helsinki 2001. 240 s.

Janne Seppäsen teos on poikkeuksellinen väitöskirja. Se sekä kuvaa kirjoittajansa tutkimuskäsitteiden ja metodien kehitystä vuosikymmenen aikana, että toimii selkeänä johdatuksena tutkimusalan suuntauksiin, käsitteisiin ja ongelmiin. Johdantoluvusta ja kuudesta tutkimusartikkelista koostuva *Valokuvaa ei ole* pohtii valokuvauksen merkityksiä brittiläisen ja yhdysvaltalaisen valokuvatutkimuksen perinteiden kautta, ja laajentaa tekstikeskeistä lähestymistapaa kilpailevien tulkintojen ja merkityshorisonttien suuntaan.

Nämä kehityssuunnat havainnollistuvat artikkeleissa. Laaja esittelevä johdanto antaa kirjoittajalle mahdollisuuden reflektoida artikkelien vahvuuksia ja puutteita ja siten myös ottaa etäisyyttä varhaisempaan tutkimukseensa. Tämä evästyttää myös lukijaa suhteuttamaan tekstien painopisteitä ja niiden keskinäisiä suhteita.

Kronologisessa järjestyksessä julkaistua artikkeleista ensimmäisissä Seppänen pohtii valokuvasta suhteessa postmoderniin käsitteistöön, kuten pastisiin, intertekstuaalisuuteen ja simulaatioon sekä toisaalta semiotiikan ja kertomuksen teorian käsitteistöihin (*langue/parole*; *metafora/metonymia*; *denotaatio/konnotaatio*; *sisäistekijä* ja *-lukija*). Näitä tekstejä vaivaa tietty abstraktius: käsitelty tapausesimerkit, eli valokuvat, jäävät kuvituksen asemaan erilaisen tulkinnallisten mallien ja niiden terminologian ollessa pääosassa. Teksteissä ikään kuin etsitään Teoriaa, jonka kautta valokuvan merkityksiä voisi parhaiten avata ja tutkia. Semiotikka, narratologia sekä erilaisten kielikuvien analysointi ovat keskeisiä välineitä merkitysten muodostumisen tutkimuksessa, mutta näiden kielen ra-

kenteisiin tai kertomusten purkamiseen tarkoitettujen työkalujen soveltaminen kuvallisen kulttuurin esimerkkeihin ei ole ongelmantonta. Kuten Seppänen itse painottaa, puhtaan tekstilähtöinen tai tutkimuskeskusteluihin nojaava lähtökohta ei useimmiten mahdollista kuvien merkitysten muodostumisen tutkimista suhteessa niiden tuotantoon, levitykseen tai vastaanottoon.

Kirjan kolmessa viimeisessä artikkelissa tutkimusote painottuu entistä enemmän kontekstuaalisuuteen, kuvien julkaisun ja tulkinnan tilanteisiin ja ehtoihin. Helsingin Sanomien biodiversiteettiä käsittelevien artikkelien kuvitukset, Esko Männikön valokuvaaja-profiilla tuottavat journalistiset tekstit sekä tutkijoiden ja lukiolaisten tulkinnat Benettonin mainoskuvasta vetävät keskustelun luokitteiluista ja käsittekeskeisyydestä käytänteisiin ja kuvien merkityksistä käytäviin neuvotteluihin.

Etenkin Männikön taiteilijakuvaa ja hänen tuotantoonsa liitettäviä ymmärryksiä valokuvauksen luonteesta purkavassa artikkelissa Seppänen sitoo ilahduttavalla tavalla yhteen oman ihmettelevän tutkija-asemansa, kuvia ympäröivät arvotukset, instituutit ja kirjoittamisen lajityypit. Artikkelit osoittavat erinomaisesti, että valokuvan tutkiminen edellyttää myös pureutumista niiden merkitysympäristöihin, oletuksiin valokuvan luonteesta sekä valokuvaajan ja kuvauksen kohteen suhdetta koskeviin valtakysymyksiin.

Benettonin mainoskuvan merkityksiä käsittelevässä artikkelissa Seppänen pyrkii tarkastelemaan näitä kysymyksiä reseption kautta, purkamalla tutkijoiden ja ylioppilaslasiainien eriäviä luentoja. Kiinnostava ja ehdottoman alituttu vastaanononäkökulma kuitenkin latistuu, sillä lukiolaisten luentojen kautta pyritään osoittamaan tutkijoiden esittämien luentojen väärisyyttä ja sokeita pisteitä: kuvien erilaiset yhteydet rotua koskeviin politiikkoihin yhdysvaltalaisissa ja suomalaisissa tulkinnossa jäävät tässä liian vähälle huomiolle. Huolimatta siitä, että kirjoittaja penää tutkijoilta itserefleksiivisyyttä, hänen oma asemansa tulkintojen